BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Rasulova Komilaxon Saidkarimxon qizi
Chirchiq davlat
pedagogika universiteti magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23835702

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanishning mazmuni, mohiyati, bir qancha pedagogik imkoniyatlari va amaliy ahamiyati yoritilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o’ziga xos yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda interfaol metodlar, muammoli ta’lim, loyiha metodi, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “BBB”, rolli o‘yinlar va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Innovatsion yondashuv o‘quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirishi, mustaqil fikrlash, muloqot, hamkorlik va ijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishi asoslab berilgan. Shuningdek, metodlarni tanlash va qo‘llashning pedagogik shartlari hamda boshlang‘ich sinf darslarida qo‘llash mumkin bo‘lgan amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, innovatsiya, innovatsion metod, interfaol ta’lim, pedagogik texnologiya, dars, muammoli ta’lim, loyiha metodi, o’zaro hamkorlik, raqamli ta’lim, kompetensiya va tavsiflar.

Kirish. Bugungi ta’lim tizimida muhim vazifalardan biri o‘quvchiga faqat tayyor bilimlarni berish emas, balki uning bilimni mustaqil egallashi, qo‘llashi, tahlil qilishi va yangi vaziyatlarda undan foydalanishi uchun zarur kompetensiyalarni shakllantirishdir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim davri bolaning keyingi ta’lim faoliyati uchun poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Shuning uchun boshlang‘ich sinf darslarini mazmunan boyitish, o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va ularni faol faoliyatga jalb etishda innovatsion metodlarning o‘rni beqiyosdir.

Darslarda qo’llanib kelinayotgan innovatsion metodlar o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi an’anaviy munosabatni faqat “o‘qituvchi tushuntiradi — o‘quvchi tinglaydi” shaklida qoldirmasdan, ta’lim jarayonini hamkorlik, interfaollik, izlanish, savol-javob, o’zaro fikr almashish, muammoli vaziyat va amaliy faoliyat asosida tashkil etishga imkon beradi. Bunda o‘qituvchi bilimning yakka manbai emas, balki o‘quv faoliyatini qisman tashkil etuvchi, aniq sohaga yo‘naltiruvchi va o’quvchilarni qo‘llab-quvvatlovchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘rgazmalilik, harakat, o‘yin, muloqot va amaliy topshiriqlarga yuqori ehtiyoj sezadilar. Demak, dars metodlarini bolaning yosh va individual xususiyatlariga mos tanlash ta’lim samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biridir. Maqolani tayyorlashda pedagogik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, kuzatish, pedagogik tajriba elementlarini tavsiflash hamda ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganish usullaridan foydalanildi. Tahlil jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari, darsning maqsadi, mazmuni va kutiladigan natijalari asosiy mezon sifatida olindi.

Innovatsion metodlarning mazmuni va turlari. Innovatsion metod — o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, darsda o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash va ta’lim natijasini yaxshilashga qaratilgan yangicha yoki takomillashtirilgan pedagogik usul va yondashuvdir. Innovatsion metodni shunchaki “yangi usul” deb tushunish yetarli emas. Uning ahamiyati o‘quvchini faol fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga va o‘rgangan bilimini amalda qo‘llashga undashida namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinflarda quyidagi innovatsion va interfaol metodlardan samarali foydalanish mumkin:

Metod	Qisqacha mazmuni va imkoniyati
1.“Aqliy hujum”	Ushbu metodda bolalarning asosan tez va faol fikrlashlari inobatga olinadi. Muammo yoki savol yuzasidan o‘quvchilarning imkon qadar ko‘p g‘oya va fikrlarini qisqa vaqt ichida yig‘ish metodning asosiy vazifasi . Ona tili, o‘qish va tabiatga oid kabi keng fiklovchi mavzularda yangi mavzuga kirish bosqichida ayniqsa qulay.
2.“Klaster”	Mavzu bilan bog‘liq tushunchalar yoki uni tavsiflovchi markaziy g‘oya atrofida tarmoqlab joylashtiriladi. O‘quvchilarda bog‘lanishlarni ko‘rish, tushunchalarni bir-biri bilan bog’lay olish va tizimlashtirish ko‘nikmasini rivojlantiradi.
3.“BBB”	“Bilaman — Bilishni xohlayman — Bilib oldim” jadvali asosan yangi bilim beruvchi darslarda qo’llanadi. Bu metoddan foydalanish orqali o‘quvchining avvalgi bilimini aniqlash va yangi bilimni refleksiya qilishga yordam beradi va ularga qiziq bo’lgan yangi tushunchalarni oson aniqlash imkonini beradi.
4.“Insert”	Matn bilan ishlash jarayonida kerakli ma’lumotni belgilash va uni atroflicha tahlil qilishga yo‘naltiriladi. O‘quvchining o‘qib tushunish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini qo‘llab-quvvatlaydi.
5.Muammoli ta’lim	O‘quvchiga tayyor javobni bermasdan, muammoli vaziyat yaratish yoki o’zlari uchun muammo o’ylab topish va yechimni izlashga yo‘naltirish. Matematika fani masalalari va tabiatshunoslik mavzularida qo‘llash mumkin.
6.Loyiha metodi	O‘quvchilarni kichik amaliy yoki ijodiy loyiha ustida yakka yoki guruhda ishlashga jalb etadi. Natijada bilim bilan birga rejalashtirish, o’zaro hamkorlik va taqdimot ko‘nikmalari shakllanadi.
7.Rolli o‘yin	Turli ijtimoiy yoki o‘quv vaziyatlarini rollar orqali modellashtirish. O‘qish, ona tili, tarbiya va xorijiy til mashg‘ulotlarida muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Innovatsion metodlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Birinchidan, innovatsion metodlar o‘quv motivatsiyasini kuchaytiradi. O‘quvchi darsda faqat tinglovchi bo‘lib qolmay, savol beradi, fikr bildiradi, guruh bilan ishlaydi va natijani taqdim etadi. Faol ishtirok bolaning o‘quv materialiga qiziqishini oshiradi.

Ikkinchidan, bunday metodlar kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Guruhli va juftlikdagi topshiriqlarda o‘quvchi o‘z fikrini aniq ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash, kelishish va umumiy qarorga kelish tajribasini egallaydi.

Uchinchidan, innovatsion metodlar mustaqil fikrlashni shakllantiradi. Ayniqsa muammoli savollar, ochiq topshiriqlar va bir nechta yechimga ega masalalar o‘quvchini tayyor javobni kutmasdan izlanishga undaydi.

To‘rtinchidan, innovatsion yondashuv differensial ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Bir xil mavzu doirasida turli murakkablikdagi topshiriqlar berish, vizual materiallardan foydalanish va o‘quvchilarning individual sur’atini hisobga olish mumkin.

Beshinchidan, raqamli vositalardan maqsadli foydalanish darsni ko‘rgazmali va interaktiv tashkil etishga yordam beradi. Biroq texnologiyaning o‘zi maqsad emas; u dars maqsadiga xizmat qilgandagina pedagogik jihatdan samarali hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf darslarida qo‘llash bo‘yicha amaliy tavsiyalar

-Dars maqsadidan kelib chiqing. Metodni avvaldan “qiziqarli bo‘lgani uchun”emas, balki dars natijasiga erishishga xizmat qilishi asosida tanlash kerak.

-Yosh xususiyatlarini hisobga oling. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qisqa,aniq, ko‘rgazmali va harakatga asoslangan topshiriqlar ko‘proq mos keladi.

-Faollikni barcha o‘quvchilarga taqsimlang. Guruh ishida faqat faol bolalar emas,barcha o‘quvchilar vazifaga ega bo‘lishi lozim.

-Vaqtni boshqaring. Interfaol metodning har bir bosqichi uchun aniq vaqtbelgilanib, yakunda umumlashtirish va refleksiyaga albatta vaqt qoldirilishi kerak.

-Baholash mezonini oldindan belgilang. O‘quvchi nima uchun va qanday mezonasosida baholanishini tushunsa, topshiriqni bajarishga mas’uliyat bilan yondashadi.

-Refleksiyani tashkil eting. “Bugun nimani bildim?”, “Qaysi topshiriq menga qiyinbo‘ldi?”, “Keyingi darsda nimani yaxshiroq bajaraman?” kabi savollar o‘quvchining o‘z faoliyatini baholashiga yordam beradi.

Dars namunasi: “Klaster” va “Aqliy hujum” metodlarini uyg‘unlashtirish

Masalan, 3-sinf o‘qish darsida tabiat mavzusidagi matnni o‘rganishda avval “Tabiat deganda nimalarni tasavvur qilasiz?” savoli beriladi. O‘quvchilar fikrlarini aytadilar va o‘qituvchi ularni doskaga yozadi. Keyin markazga “Tabiat” so‘zi yozilib, o‘quvchilar aytgan tushunchalar atrofida klaster tuziladi. Matn o‘qilgach, o‘quvchilar klasterni yangi ma’lumotlar bilan to‘ldiradilar. Yakunda “Matndan qanday yangi ma’lumot oldingiz?” savoli orqali refleksiya qilinadi. Shu tariqa bir darsning o‘zida faollashtirish, yangi bilimni egallash va mustahkamlash bosqichlari o‘zaro bog‘lanadi.

Natijalar va muhokama

Innovatsion metodlardan foydalanish bo‘yicha pedagogik tahlil shuni ko‘rsatadiki, metodning samaradorligi uning yangiligidan ko‘ra, dars maqsadiga mosligi va to‘g‘ri tashkil etilishiga ko‘proq bog‘liq. Masalan, “Aqliy hujum” yangi mavzuga qiziqish uyg‘otishda, “Klaster” tushunchalar o‘rtasidagi aloqalarni aniqlashda, muammoli ta’lim sabab-oqibatni izlashda, loyiha metodi esa bilimni amaliy faoliyatga ko‘chirishda qulay.

Shuningdek, innovatsion metodlar o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratadi. Guruhda ishlash jarayonida vazifani taqsimlash, sherikni tinglash, o‘z fikrini asoslash va umumiy natijaga mas’ul bo‘lish kabi ko‘nikmalar shakllanadi.

Bu ko‘nikmalar boshlang‘ich ta’limda shakllantirilsa, keyingi bosqichlarda murakkabroq o‘quv faoliyatini tashkil etish osonlashadi.

Biroq innovatsion metodlardan foydalanishda ayrim muammolar ham uchrashi mumkin. Jumladan, vaqtning yetishmasligi, o‘qituvchining metodni noto‘g‘ri tanlashi, topshiriqlarning o‘quvchi yoshiga mos kelmasligi, guruh ishida ayrim o‘quvchilarning passiv qolishi yoki raqamli vositalardan maqsadsiz foydalanish dars samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun innovatsion metodlar an’anaviy tushuntirish, mashq qildirish va mustahkamlash usullari bilan pedagogik maqsadga muvofiq uyg‘unlashtirilishi zarur.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda innovatsion metodlardan foydalanish ta’lim jarayonini o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirish, uning bilish faolligini oshirish va kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim vositalaridan biridir. Interfaol metodlar orqali o‘quvchilar fikrlash, muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, muammoni hal etish va o‘z faoliyatini baholash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Samarali natijaga erishish uchun o‘qituvchi metodni darsning maqsadi, mazmuni, o‘quvchilarning yoshi va individual xususiyatlari bilan bog‘liq holda tanlashi lozim. Innovatsion metodlardan oqilona va tizimli foydalanish boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishga, o‘quvchining mustaqil va ijodiy fikrlashini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O‘zbekistonYozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006.
2. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: Iste’dod, 2008.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
5. Mavlonova R., To‘rayeva O., Holiqberdiyev K. Pedagogika. — Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
6. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003.
7. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’limga oid qonun hujjatlari va umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlari.